

appélzaken GS

Aanvullend rapport
deputaten

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland. Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

INLEIDING

In ons vorige (tussen)rapport, uitgebracht in december 2007, hebben wij u geïnformeerd op basis van de toenmalige stand van zaken. Wij verwijzen u naar dat tussenrapport voor de huidige samenstelling van het deputaatschap en de wijze waarop wij onze neventaken hebben uitgevoerd.

Inmiddels zijn bijna alle appèlzaken behandeld en kunnen wij u bij dezen het eindrapport aanbieden en daarbij een korte terugblik geven op de behandeling van de appèlzaken en voorstellen doen voor de komende periode van drie jaar.

In het tussenrapport was een "Notitie Revisie, of beter herziening" gevoegd. Nadien hebben wij overleg gehad met het deputaatschap kerkrecht en kerkorde (DKK) en dit heeft geleid tot een actuele versie van die notitie met de inhoud waarvan het deputaatschap kerkrecht en kerkorde instemt. Deze laatste versie is de definitieve en die ligt ook ten grondslag aan een voorstel over dit onderwerp.

INHOUDSOPGAVE

1.	Verdere uitvoering opdracht	5
2.	Aanvullende opmerkingen	6
3.	Besluitteksten	6
4.	Samenstelling van het deputaatschap	6
5.	Conceptbesluiten	6
	Bijlagen	
I.	Appèlregeling 2008	8
II.	Notitie <i>Herziening van uitspraken in kerkelijke appèlzaken</i>	11

1. VERDERE UITVOERING OPDRACHT

1.1 Concrete zaken

In de afgelopen periode hebben wij vier appèlschriften in behandeling genomen en daarover aan u advies uitgebracht. De wijze van behandeling van deze zaken is weergegeven in de betreffende rapportage.

Het gaat hierbij om de volgende zaken:

- het nadrukkelijk afraden van het samenwonen van homofiele broeders of zusters die een affectieve relatie met elkaar hebben onder de belofte van uitsluiting van seksuele omgang, dan wel het afwijzen van een dergelijk samenwonen; in comité behandeld;
- appèl tegen een besluit van de PS Groningen; in comité behandeld;
- de verantwoordelijkheid van een kerkenraad voor publicaties van zijn emerituspredikant, verbonden aan de Theologische Universiteit;
- de verantwoordelijkheid van een kerkenraad uit het kerkverband voor publicaties van een predikant in actieve dienst, verbonden aan een andere gemeente.

In de vorige periode was er sprake van acht zaken. Er is duidelijk sprake van een afname.

Op dit moment (augustus 2008) is nog niet duidelijk of het deputaatschap over zal gaan tot de behandeling van een door de PS Overijssel doorverwezen appèl over een geschil inzake de moeiten in Kampen-Noord.

Het is hier niet de plaats nader in te gaan op de concrete zaken: daarvoor verwijzen wij u naar de diverse uitgebrachte adviezen.

Afgezien van het voorgaande, hebben wij u in een enkel geval geadviseerd over de besluitvorming over een revisieverzoek.

1.2 Behandeling

De behandeling van de zaken heeft binnen de boezem van het deputaatschap veel energie gevergd: dat vloeide voort uit de aard van de te beoordelen zaken.

De voorbereiding van de behandeling op de plenaire vergadering van de GS leverde, in tegenstelling tot de voorbereiding in eerdere jaren, onduidelijkheden en misverstanden op. Het was ons niet helder welke rol de regionale commissies en de adviseurs ter synode hadden. Gelukkig hebben wij deze misverstanden bij een overleg met het moderamen in juni 2008 kunnen ophelderen.

Voor de toekomst achten wij het van belang dat het moderamen tijdig overleg heeft met het deputaatschap met het oog op het agenderen en het voorbereiden van de behandeling van de diverse appèlzaken (vgl. art. 7 van de Regeling 2008) en daarbij de werkwijze af te stemmen. Bij dat overleg kunnen deputaten het moderamen ook adviseren over de wenselijkheid tot het al dan niet in comité behandelen van de zaak.

Wij zijn niet overtuigd van de noodzaak van inschakeling van een synodale commissie bij de behandeling van appèlzaken.

1.3 Toerusting

In ons voorlopige rapport (onderdeel 1.3) hebben wij gemeld dat wij in 2006 een werkconferentie hebben belegd en dat deze conferentie aan het doel (voorlichting en informatie-uitwisseling) heeft beantwoord.

Ook in de komende periode willen wij een dergelijke voorlichtingsactiviteit (toerusting van appèldeputaten van de classes) organiseren.

1.4 Diversen

Het bleek van grote waarde dat wij tot medio 2008 konden beschikken over ondersteunende werkzaamheden van secundus-deputaat de heer P.G.B. de Vries. Het is voor "gewone" deputaten vrijwel ondoenlijk om in kort tijdsbestek vele logistieke werkzaamheden te verrichten (zoals het ontvangen en doorzenden van stukken, het organiseren van hoorzittingen, het uitnodigen van partijen en het opmaken van verslagen).

Wij herhalen (in lijn van het rapport 2005) de gedachte een dienstencentrum in te stellen waarvan deputaatschappen gebruik kunnen maken voor logistieke en administratieve werkzaamheden.

2. AANVULLENDE OPMERKINGEN

2.1 De beperkte strekking van een uitspraak in appèl

Bij de behandeling van appèlzaken gaat het deputaatschap uit van het oorspronkelijke geschil tussen beide partijen, veelal de kerkenraad en een gemeentelid. Deze beide partijen leveren hun inbreng over de van belang zijnde feiten, geven aan wat hen beiden verdeeld houdt en vragen over dat geschil een oordeel van de GS. Dat oordeel is voor de partijen in het geschil bindend.

Dit karakter van een appèlzaak brengt mee dat een uitspraak in appèl niet zonder meer een algemene uitspraak is die ook andere kerkelijke vergaderingen en gemeenteleden bindt.

Voor het doen van algemene uitspraken is de appèlprocedure niet de aangewezen route maar voorziet de “kerkelijke weg” in een afzonderlijke werkwijze.

Het deputaatschap appèlzaken beperkt zich dan ook tot het punt van geschil en zal zich terughoudend opstellen als het gaat om uitspraken die als algemene regel geduid kunnen worden.

Het deputaatschap realiseert zich echter dat er een spanningsveld aanwezig is als het gaat om een oordeel in een concreet geschil dat gebaseerd is op algemene regels (zie de zaak inzake het samenwonen van homofiele broeders of zusters die een affectieve relatie met elkaar hebben onder de belofte van uitsluiting van seksuele omgang), maar het is van belang het bijzondere karakter van de appèluitspraak in beeld te houden. Dat bijzondere karakter ligt ook ten grondslag aan het door ons bepleite verschil tussen herziening en revisie (zie bijlage II).

3. BESLUITTEKSTEN

De huidige werkwijze voor de behandeling van appèlzaken werkt bevredigend en daarom stellen wij u geen wijzigingen voor. In de besluittekst, met daaraan gekoppeld bijlage I, vindt u enkel een nieuw artikel 20 met een regeling omtrent herziening. Voor de toelichting op het nieuwe artikel zij verwezen naar bijlage II van dit rapport. Artikel 13 kon enigszins worden verkort en bij 18f is nog een verheldering opgenomen.

4. SAMENSTELLING VAN HET DEPUTAATSCHAP

In de loop van de benoemingsperiode zijn de deputaten De Vries en Wilschut afgetreden. Aan het einde van deze zittingsperiode treden de deputaten Haitsma, Boiten en Veurink af. Deputaat Haitsma is vanaf het begin van het deputaatschap als samenroeper gefunctioneerd en heeft buitengewoon stimulerend gewerkt op het tot wasdom komen van de werkzaamheden.

Separaat sturen wij u de voordracht voor de benoemingen deputaten appèlzaken toe.

5. CONCEPTBESLUITEN

Materiaal:

1. rapport deputaten appèlzaken GS november 2007;
2. aanvullend rapport deputaten appèlzaken GS augustus 2008, met de notitie *Herziening van uitspraken in kerkelijke appèlzaken (opgenomen in de Acta als Bijlage*)

Besluit 1:

1. bij (de voorbereiding van) een uitspraak door een meerdere vergadering op een verzoek om herziening/revisie van een appèluitspraak dient de meerdere vergadering de term 'revisie' te vermijden. De passende term is 'herziening', indien nodig onder de aanvulling: “van een appèluitspraak”;
2. van een appèluitspraak kan bij de kerkelijke vergadering die de appèluitspraak heeft gedaan, geen herziening worden gevraagd indien tegen die uitspraak (hoger) appèl kan worden ingesteld of kon worden ingesteld bij een meerdere vergadering. Herziening van een appèluitspraak van een classis of van een particulier synode is dus niet mogelijk;
3. herziening van een appèluitspraak van de generale synode is slechts in bepaalde gevallen

- mogelijk. De mogelijkheid van herziening is niet bedoeld om het geschil waarin uitspraak is gedaan opnieuw ter beoordeling te kunnen voorleggen;
4. herziening van een appèluitspraak van de generale synode is slechts mogelijk:
 - a. op verzoek van een partij in het geschil dat bij de appèluitspraak is beslecht;
 - b. indien sprake is van nieuwe feiten of omstandigheden, die dateren van vóór de appèluitspraak en die, waren zij bij de Generale Synode bekend geweest, tot een andere uitspraak zouden hebben kunnen leiden.

Onder nieuwe feiten of omstandigheden wordt in ieder geval niet verstaan

 - a. feiten of omstandigheden die de Generale Synode bekend waren bij het doen van de appèluitspraak, tenzij aannemelijk wordt gemaakt dat met deze feiten of omstandigheden geen rekening is gehouden;
 - b. feiten of omstandigheden die door degene die het verzoek om herziening doet niet zijn gemeld ter gelegenheid van het appèl, hoewel het op diens weg had gelegen dat wel te doen;
 5. indien de generale synode besluit tot herziening van een appèluitspraak, bevat deze uitspraak zo nodig een aanwijzing van de rechtsgevolgen van die uitspraak;
 6. personen die bij (de voorbereiding van) de besluitvorming over de appèluitspraak waren betrokken behoeven zich niet te onthouden van medewerking aan (de voorbereiding van) de besluitvorming omtrent het verzoek om herziening van die uitspraak;
 7. regelingen die met dit besluit in strijd zijn worden door dit besluit vervangen;
 8. ten tijde van dit besluit reeds ingediende verzoeken om herziening worden behandeld overeenkomstig het recht dat op het tijdstip van indiening gold;
 9. de in dit besluit onder 4 vermelde criteria worden opgenomen in de regeling voor de appèlprocedure ad artikel 31 KO van de generale synode.

Gronden:

1. terminologisch moet een duidelijk onderscheid gemaakt tussen revisie van besluiten die een kerkelijke vergadering neemt op grond van haar normale (bestuurs)bevoegdheid, en herziening van uitspraken die een kerkelijke vergadering doet krachtens haar bevoegdheden als appèlinstantie ex artikel 31 van de Kerkorde;
2. herziening van een appèluitspraak is een vreemd element in de rechtsgang. Indien na de appèluitspraak een verdere rechtsgang in het appèltraject is uitgesloten, kan als noodklep de mogelijkheid van herziening niet worden gemist. Voor appèluitspraken die kunnen worden gecorrigeerd in hoger appèl, geldt dat niet. Bovendien zou een uitbreiding van de mogelijkheid tot herziening van appèluitspraken van deze mindere vergaderingen de weg naar de einduitspraak onnodig en onwenselijk vertragen;
3. een verzoek om herziening is geen appèl als bedoeld in artikel 31 van de Kerkorde en moet ook feitelijk niet als zodanig gaan functioneren. Met de appèluitspraak van de generale synode in laatste instantie is een einduitspraak gedaan in het geschil;
4.
 - a. een appèluitspraak bindt als rechterlijke uitspraak slechts de partijen in het geschil;
 - b. de gegeven criteria sluiten aan bij het uitzonderlijke karakter van de mogelijkheid een rechterlijke uitspraak te herzien. Een duidelijke richtlijn bevordert een eenduidige afdoening van herzieningsverzoeken en daarmee de rechtszekerheid voor partijen. Met toepassing van deze criteria wordt voorkomen dat een herzieningsverzoek feitelijk toch wordt behandeld als ware het een nieuwe appèlmogelijkheid;
5. besluit 1.5 brengt een parallel aan met wat wordt bepaald in artikel 18, aanhef en onder f, van de regeling voor de appèlprocedure ex artikel 31 KO van de generale synode;
6. besluit 1.6 onderscheidt ook hier de behandeling van een herzieningsverzoek duidelijk van een appèl. Bij herziening is geen sprake van rechter zijn in eigen zaak, omdat uitsluitend wordt bezien of sprake is van nieuwe feiten of omstandigheden. Als daarvan sprake is, volgt een beoordeling (mede) op basis van die feiten of omstandigheden. Het voorwerp van het geschil is daarmee veranderd;
7. met aanneming van dit besluit wordt duidelijk gemaakt dat sprake is van een nieuw beoordelingskader;
8. hoewel het niet geheel duidelijk is of verzoeken om herziening thans worden afgehandeld volgens duidelijke (rechts)regels, is het uit een oogpunt van rechtszekerheid aangewezen dat reeds ingediende verzoeken niet worden beoordeeld aan de hand van regels die pas nadien zijn gaan gelden. Voor zover dergelijke verzoeken reeds werden beoordeeld aan de hand van criteria die – zakelijk – overeenkomen met dit besluit is er uiteraard geen reden voor een uitzondering;

9. met opname van besluit 4.1 in de *Regeling voor de appèlprocedure ad artikel 31 KO van de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland (regeling 2008)* wordt de kenbaarheid en duidelijkheid bevorderd van de beperkte mogelijkheden voor herziening van een appèluitspraak. Dat is van belang voor partijen die bij een appèlzaak zijn of waren betrokken, voor de meerdere vergaderingen en voor degenen die wensen te weten of voor hen de mogelijkheid voor herziening van een appèluitspraak openstaat, hoewel zij geen partij waren.

Besluit 2:

1. deputaten voor appèlzaken décharge te verlenen onder dankzegging voor de door hen verrichte arbeid;
2. opnieuw een deputaatschap voor appèlzaken bij de generale synode te benoemen, dat de behandeling van bezwaarschriften op de generale synode voorbereidt;
3. de termijn van appèl te blijven stellen op een periode van drie maanden na verzending van het besluit van de particuliere synode;
4. de kerken op te roepen iedere uitspraak op een bezwaarschrift te voorzien van een motivering die aan de bezwaarde(n) wordt bekendgemaakt;
5. de meerdere vergaderingen op te roepen:
 - a. iedere beslissing op een bezwaarschrift te voorzien van een voorlichtende mededeling met betrekking tot het instellen van appèl binnen een periode van drie maanden;
 - b. personen aan te wijzen die een genomen besluit kunnen toelichten bij appèl;
 - c. een appèlregeling op te stellen die nauw aansluit bij de generale Appèlregeling;
6. de *Regeling voor de appèlprocedure ad artikel 31 KO van de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland (regeling 2008)* vast te stellen (zie Bijlage ... (volgt nr uit Acta));
7. het deputaatschap opdracht te geven een bijdrage te leveren aan de verbetering van de behandeling van appèlzaken door meerdere vergaderingen (toerusting van appèldeputaten) en hiervoor een budget beschikbaar te stellen van € 3.000,--.

Gronden:

1. in grote lijnen voldoet de huidige werkwijze goed;
2. het komt voor dat er veel tijd verloopt voordat men in appèl gaat. De 'regel van Dordrecht 1893' dat – indien in de beslissing niet kan worden berust – zo spoedig mogelijk appèl moet worden ingesteld, is nog niet voldoende bekend en in de praktijk lastiger hanteerbaar dan een vaste termijn;
3. een onvolledige, slordige en nonchalante behandeling van een bezwaar leidt vrijwel altijd tot grote ergernis en kan veel kwaad bloed zetten;
4. in de praktijk is gebleken dat na een genomen besluit het onduidelijk is wie aangesproken kan worden. De desbetreffende vergadering is immers inmiddels reeds ontbonden. Een bepaling van de 'modelregeling', waarin staat aangegeven dat de classis/particuliere synode personen aanwijzen die het genomen besluit eventueel kunnen toelichten bij appèl, zou dit kunnen oplossen;
5. voor de kenbaarheid van de beroepsgang is het verstandig niet te werken met allerlei verschillende regelingen: een zekere uniformiteit biedt houvast aan bezwaarden en aan de kerkelijke vergaderingen zelf;
6. toerusting blijft nodig om de kwaliteit van de kerkelijke rechtspraak te waarborgen en waar mogelijk verder te verbeteren.

BIJLAGE I - REGELING**REGELING VOOR DE APPÈLPROCEDURE AD ARTIKEL 31 KO VAN DE GENERALE SYNODE VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND (REGELING 2008)****Indiening van een appèlschrift****Artikel 1**

Wanneer een kerkelijke vergadering of een lid van een van de gereformeerde kerken zich naar artikel 31 KO op de generale synode beroept, zal die kerk of dat kerklid het appèlschrift binnen drie maanden na verzending van het genomen besluit via e-mail dan wel schriftelijk in zevenvoud indienen bij het hieronder genoemde deputaatschap appèlzaken GS met een afschrift naar de kerk die is aangewezen als samenroepende kerk voor de eerstvolgende generale synode.

Artikel 2

De samenroepende kerk zal het appèlschrift op de voorlopige agenda van de generale synode plaatsen.

Artikel 3

Een appèlschrift dient in ieder geval de volgende elementen te bevatten:

- a. een weergave van het besluit, de besluiten en/of de handelingen van de particuliere synode waarover geschil is gerezen;
- b. een uiteenzetting van de bezwaren van de appellant, met redenen omkleed en (indien van toepassing) met feiten gestaafd;
- c. een duidelijke omschrijving van wat de appellant van de generale synode vraagt.

Indien het appèlschrift gericht is tegen een uitspraak van de particuliere synode in appèl, bevat het appèlschrift tevens een weergave van het oorspronkelijke geschil.

Indien een appèlschrift niet voldoet aan deze vereisten, zal de appellant de gelegenheid krijgen zijn bezwaarschrift aan te vullen binnen een termijn die door het deputaatschap Appèlzaken GS wordt bepaald.

Het deputaatschap vergewist zich ervan, dat de appellant de andere partij over zijn beroep op de generale synode heeft ingelicht.

Benoeming van een deputaatschap**Artikel 4**

Voor de voorbereiding van de behandeling van de appèlzaken die bij haar aanhangig gemaakt worden, zal de generale synode een deputaatschap instellen.

Artikel 5

Het deputaatschap appèlzaken GS zal bestaan uit zes leden en een aantal secundi. Zij worden voor drie jaar benoemd en kunnen herbenoemd worden. In het deputaatschap worden tenminste twee juristen en twee theologen benoemd. De generale synode wijst een van de deputaten als samenroeper en voorzitter van het deputaatschap aan.

Artikel 6

Er mag onder de in een bepaalde zaak fungerende deputaten niemand zijn die eerder bij de in appèl aanhangige zaak betrokken is geweest of die in enige persoonlijke relatie staat met de partijen dan wel een van de partijen. Het deputaatschap informeert partijen over de namen van de personen die de zaak zullen behandelen en biedt hen de mogelijkheid aan te geven of er omstandigheden zijn om aan te nemen dat een der deputaten niet onpartijdig staat ten opzichte van de te behandelen zaak. Het deputaatschap neemt vervolgens een beslissing over de inzet van een deputaat.

Voorbereidende behandeling door deputaten**Artikel 7**

De deputaten zullen zo spoedig mogelijk van het appèlschrift kennisnemen en de behandeling ervan door de generale synode voorbereiden. Wanneer zij er niet in slagen dit voorbereidende werk af te ronden voordat de generale synode in eerste zitting bijeenkomt, zullen zij dit tijdig aan haar meedelen. In overleg met het moderamen van de synode zal een datum worden bepaald waarop in de synode hun advies kan worden behandeld. Deputaten hebben de bevoegdheid een geschil te schikken wat tot intrekking van het appèlschrift zal leiden.

Artikel 8

Een appèlschrift zal steeds eerst door de deputaten op zijn ontvankelijkheid worden getoetst. Het is bij voorbaat niet ontvankelijk:

- a. indien het niet is ingediend voor de sluitingsdatum die door de samenroepende kerk is vastgesteld voor het inzenden van stukken naar de synode volgend op het besluit of de handelingen van de mindere vergadering waartegen bezwaar wordt gemaakt, tenzij er naar het oordeel van de generale synode goede redenen zijn daarvan af te wijken;
- b. indien de appellant geen lid meer is van een gereformeerde kerk, tenzij het een appèl betreft tegen onrecht dat hem in zijn hoedanigheid als kerklid is aangedaan en de gevraagde uitspraak betekenis heeft voor zijn terugkeer naar de kerk of voor een herstel van zijn goede naam in de gemeente of wanneer hij optreedt in zijn kwaliteit als wettig vertegenwoordiger van een kerklid.

Artikel 9

Als partijen in het geschil worden beschouwd de partijen betrokken bij het oorspronkelijke bezwaar. De partijen zullen aan de deputaten desgevraagd alle relevante stukken die op het geding betrekking hebben, ter beschikking stellen digitaal dan wel schriftelijk in zevenvoud en alle nodige inlichtingen verschaffen. De deputaten zijn bevoegd termijnen te stellen waarbinnen de gevraagde medewerking moet worden gegeven. Zij zullen erop toezien dat de partijen volledig geïnformeerd zijn over de stukken en inlichtingen die van weerszijden in de behandeling van de zaak ter tafel worden gebracht. Het is aan deputaten om – indien de indiener daar uitdrukkelijk om vraagt – te beoordelen of stukken vanwege hun vertrouwelijk karakter niet geschikt zijn om voorgelegd te worden aan de wederpartij. Indien geoordeeld wordt dat een beroep op de vertrouwelijkheid terecht is, behoren deputaten wel het karakter van die vertrouwelijke stukken te benoemen. De wederpartij mag dan vragen dat deze stukken bij de besluitvorming buiten beschouwing blijven.

Artikel 10

De deputaten zullen ten aanzien van de aanhangige kwestie zo nodig mondeling hoor en wederhoor toepassen. Zij zullen daarbij aan de partijen gelegenheid geven tot toelichting en/of verweer en tot het reageren op elkaars stukken. Zij zullen ook de partijen in elkaars aanwezigheid kunnen horen. Ook kerkleden, die de zaak rechtstreeks aangaat, kunnen door deputaten gehoord worden. Dit geldt eveneens voor visitatoren en anderen, die in de rechtsgang bij de zaak betrokken zijn geweest. Van dit horen moeten de partijen kennis kunnen nemen.

Artikel 11

De partijen hebben het recht zich in hun schriftelijk en mondeling contact met deputaten te laten bijstaan.

Artikel 12

Van de mondelinge besprekingen met de partijen zal steeds een kort verslag worden gemaakt, waarvan aan beide partijen een afschrift zal worden verstrekt.

Artikel 13

De deputaten zullen advies en hulp kunnen vragen van deskundigen.

Artikel 14

De deputaten zullen hun rapport en een volledig concept voor een besluit over het ingediende appèlschrift uiterlijk tien dagen voor de afgesproken datum van de behandeling op de synode indienen onder de aanduiding 'vertrouwelijk'. Vervolgens bepaalt de synode de wijze van behandeling en brengt de partijen en andere betrokkenen hiervan op de hoogte.

Artikel 15

Wanneer de deputaten er niet in slagen hun voorbereidend werk af te ronden binnen de afgesproken termijn, zullen zij dit aan de generale synode melden. De synode zal dan beslissen over de datum van afhandeling.

Behandeling en besluitvorming door de generale synode

Artikel 16

Bij de behandeling van het appèlschrift in de vergadering van de generale synode zullen tenminste twee deputaten aanwezig zijn om hun rapport en voorstel toe te lichten en de generale synode verder in het appèl van advies te dienen.

Artikel 17

De synode kan aan partijen het verzoek doen in haar zitting waarin de bespreking van het appèlschrift plaatsvindt, hun zienswijze mondeling toe te lichten. De leden van de generale synode die betrokken zijn (geweest) bij een appèlzaak – onder wie in elk geval de afgevaardigden van de particuliere synode tegen wie het appèl is ingesteld –, maken geen deel uit van de vergadering bij de behandeling van die appèlzaak. Indien een synode besluit een appèlschrift in comité te behandelen, zullen de leden van de synode die betrokken zijn (geweest) bij die appèlzaak, de vergadering verlaten voordat de beraadslaging begint. Hetzelfde geldt voor partijen, indien hun is toegestaan hun zienswijze mondeling in de vergadering toe te lichten.

Artikel 18

In het besluit van de generale synode dienen de volgende elementen te zijn opgenomen:

- a. een weergave van het besluit, de besluiten en/of de handelingen van de mindere vergadering waarover geschil is gerezen;
- b. een samenvatting van de bezwaren die ertegen door de appellant zijn ingebracht;
- c. een samenvatting van de gronden, de toelichting, casu quo het verweer van de genoemde mindere vergadering;
- d. een nauwkeurige verantwoording van de gronden waarop de uitspraak van de generale synode berust;
- e. een duidelijke uitspraak van de generale synode over het appèlschrift;
- f. zo nodig een aanwijzing van de rechtsgevolgen van het genomen besluit, die geen wijdere strekking heeft dan dat daarmee een concreet geschil tussen partijen wordt beslist;
- g. indien van toepassing, nadere aanwijzingen inzake de weg waarlangs herstel van recht en vrede kan worden bewerkstelligd.

De generale synode zal van haar besluit binnen twee weken op ordelijke wijze kennis geven aan de partijen.

Artikel 19

Indien iemand op grond van artikel 31 van de Kerkorde in appèl is gegaan bij de generale synode en daartoe overeenkomstig deze regeling een appèlschrift bij het deputaatschap heeft ingediend, zijn deputaten bevoegd – indien uit een oogpunt van spoedeisendheid en ter voorkoming van onherstelbaar nadeel strikt nodig – een ordemaatregel te treffen totdat de generale synode op het appèl heeft beslist. appellant zal daartoe een schriftelijk en gemotiveerd verzoek moeten indienen bij het deputaatschap.

Deputaten zullen dit verzoek behandelen zoveel mogelijk in overeenstemming met deze regeling.

Artikel 20

Herziening van een appèluitspraak van de generale synode is slechts mogelijk:

- a. op verzoek van een partij in het geschil dat bij de appèluitspraak is beslecht;
- b. indien sprake is van nieuwe feiten of omstandigheden, die dateren van vóór de appèluitspraak en die, waren zij bij de generale synode bekend geweest, tot een andere uitspraak zouden hebben kunnen leiden.

Onder nieuwe feiten of omstandigheden wordt in ieder geval niet verstaan

- feiten of omstandigheden die de generale synode bekend waren bij het doen van de appèluitspraak, tenzij aannemelijk wordt gemaakt dat met deze feiten of omstandigheden geen rekening is gehouden;
- feiten of omstandigheden die door de degene die het verzoek om herziening doet niet zijn gemeld ter gelegenheid van het appèl, hoewel het op diens weg had gelegen dat wel te doen.

Personen die bij (de voorbereiding van) de besluitvorming over de appèluitspraak waren betrokken behoeven zich niet te onthouden van medewerking aan (de voorbereiding van) de besluitvorming omtrent het verzoek om herziening van die uitspraak.

Artikel 21

In de gevallen waarin deze regeling niet voorziet, beslist de generale synode.

BIJLAGE II - HERZIENING VAN UITSPRAKEN IN KERKELIJKE APPÈLZAKEN

Notitie van deputaten appèlzaken GS, met instemming van deputaten kerkrecht en kerkorde, aan de Generale Synode Zwolle-Zuid 2008.

Definitieve versie d.d. 27 augustus 2008

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding en definities
2. Wanneer is herziening mogelijk? Duidelijkheid vereist!
3. Appèluitspraken, een categorie apart
4. Verhouding tussen herziening en ('hoger') appèl; geen herziening als appèl mogelijk is
5. Criteria voor herziening; beter ruime dan enge?
6. Ook herziening op verzoek van anderen dan de oorspronkelijke procespartijen?
7. Beoordeling van herzieningsverzoeken; door wie? Rol van deputaten
8. Aanbeveling
9. Voorstel in de vorm van een conceptbesluit

1. Inleiding en definities

In deze notitie gaat het over verzoeken die worden gericht aan een kerkelijk orgaan dat als beroepsinstantie, op grond van artikel 31 van de Kerkorde, een bepaalde uitspraak heeft gedaan, en die ertoe strekken dat dit orgaan de zaak opnieuw beoordeelt en dus opnieuw uitspraak doet in dezelfde zaak. Zulke verzoeken worden meestal revisieverzoeken genoemd, maar in deze notitie wordt daarvoor – om ze te onderscheiden van verzoeken die geen betrekking hebben op een rechterlijke uitspraak – de term herzieningsverzoek of verzoek om herziening gebruikt.¹

Bij herziening liggen de opeenvolgende uitspraken in één hand; de instantie die een verzoek om herziening behandelt, beoordeelt of een eigen uitspraak moet worden herzien. Daarin onderscheidt herziening zich van beroep of 'hoger' beroep (hierna: appèl). Bij appèl beoordeelt het ene kerkelijke orgaan (de meerdere vergadering) een besluit of een uitspraak van een ander orgaan (de mindere vergadering).

Een classis, particuliere synode of generale synode wordt om de zoveel tijd telkens opnieuw geïnstitueerd. Het blijft echter hetzelfde orgaan, ook al wijzigt van zitting tot zitting de samenstelling. Als een classisvergadering een appèlzaak waarin een vorige classisvergadering uitspraak heeft gedaan, opnieuw beoordeelt, is daarop dus de term herziening van toepassing en wordt niet gesproken van appèl. Hetzelfde geldt als op het niveau van een particuliere synode of een generale synode een herbeoordeling plaatsvindt van een uitspraak van een voorgaande particuliere synode respectievelijk generale synode.

In het kader van artikel 31 van de Kerkorde treedt een kerkelijk orgaan op als rechtsprekende instantie. Er wordt uitspraak gedaan op een beroep of een 'hoger' beroep. Buiten het onderwerp van deze notitie vallen verzoeken om revisie (en bezwaarschriften) die gericht worden aan een orgaan dat het besluit waarop het verzoek (c.q. het bezwaar) betrekking heeft, nam in zijn hoedanigheid van bestuursorgaan.

Onder bestuursorgaan is hier te verstaan een kerkelijk orgaan dat bevoegdheden uitoefent die op grond van de Kerkorde in oorsprong toebehoren aan dat orgaan. Een kenmerkend verschil tussen een bestuursorgaan en een rechtsprekende instantie (hierna: appèlorgaan) is dat het appèlorgaan oordeelt in zaken waarin dat orgaan nu juist geen primaire besluitgevende bevoegdheid heeft. De appèlinstantie dankt de bevoegdheid om zich met de in geding zijnde zaak in te laten slechts aan artikel 31 van de Kerkorde, dus aan het gegeven dat bij haar een appèlschrift is ingediend.

¹ Verderop in deze notitie wordt betoogd waarom het belangrijk is te onderscheiden naar de aard van de uitspraak/het besluit waarop het verzoek om herziening/revisie betrekking heeft. Aan het slot van deze notitie is de aanbeveling opgenomen om ter wille van de helderheid de term revisieverzoek te vermijden als het betreft appèluitspraken. In ordinantie 12 van de PKN wordt ook uitdrukkelijk onderscheid gemaakt tussen revisie en herziening, in dezelfde zin als hier bepleit. Zie naast art. 11, dat handelt over herziening van een appèluitspraak, art. 12 dat de mogelijkheid van revisie regelt van besluiten van kerkelijke vergaderingen.

2. Wanneer is herziening mogelijk? Duidelijkheid vereist!

Volgens het huidige kerkrecht bestaat geen onbeperkt recht om met de indiening van een herzieningsverzoek opnieuw een volle beoordeling en uitspraak te verkrijgen van een zaak waarin een appèluitspraak is gedaan. Zo'n onbeperkt recht zou ook niet wenselijk zijn².

Aan wélke beperkingen het recht op herziening is onderworpen, is echter voor het kerkrecht niet duidelijk. In het wereldlijke bestuursprocesrecht (artikel 8:88 van de Algemene wet bestuursrecht) kan slechts door een partij in het geschil herziening van een rechterlijke uitspraak worden verzocht, en wel uitsluitend op grond van feiten of omstandigheden die

- a. hebben plaatsgevonden vóór de desbetreffende appèluitspraak,
- b. bij de indiener van het herzieningsverzoek vóór de uitspraak niet bekend waren en redelijkerwijs niet bekend konden zijn en
- c. waren zij bij de appèlinstantie eerder bekend geweest, tot een andere uitspraak hadden kunnen leiden.

In de kerkelijke rechtspraak wordt meer ruimte gelaten voor herziening. Een scherpe definitie van de grenzen ontbreekt echter. Een herzieningsverzoek moet wel iets nieuws bevatten, maar waarin dat nieuwe moet bestaan en hoe hoog de drempel is die in dit opzicht wordt gehanteerd, is niet in regels vastgelegd. In feite is het aan de vrijheid van het kerkelijke appèlorgaan dat een herzieningsverzoek ontvangt, overgelaten te beslissen of en in hoeverre een herzieningsverzoek dient te leiden tot een nieuwe beoordeling van de zaak.³

Tegen deze praktijk valt als belangrijk bezwaar in te brengen dat degene die overweegt een herzieningsverzoek in te dienen, nauwelijks een aanknopingspunt heeft om te beoordelen of het zin heeft die stap te zetten. Gebrek aan duidelijkheid op dit punt kan hem stijven in te hoge verwachtingen. Dat staat de aanvaarding van de ontvangen appèluitspraak in de weg en leidt gemakkelijk tot extra frustraties na ontvangst van een negatieve beslissing op een ingediend herzieningsverzoek.

Het is in het belang van een goede rechtsbedeling binnen de kerken dat het gezag van een appèluitspraak hoog wordt gehouden, in het bijzonder als het gaat om een appèluitspraak die in laatste instantie is gedaan. Dat maakt het de moeite waard na te denken over het scheppen van meer duidelijkheid over de criteria voor herziening van kerkelijke rechterlijke uitspraken.

3. Appèluitspraken, een categorie apart

In het geheel van de besluiten die een kerkelijke instantie zoals een classis, particuliere synode of de generale synode neemt (hierna wordt gemakshalve verder alleen over de generale synode gesproken), vormen appèluitspraken een categorie apart. Rechterlijke uitspraken en bestuurlijke beslissingen zijn besluiten van onderscheiden aard. Als er reden is om in het algemeen een bepaald beleid te voeren inzake de mogelijkheid om revisie te vragen van synodebesluiten, volgt daaruit dus nog niet dat ditzelfde beleid ook behoort te gelden voor door de synode gedane appèluitspraken.

Er is juist reden om hier terdege te onderscheiden. Met een rechterlijke uitspraak wordt een geschil beëindigd. Of de rechter het beste oordeel heeft, kan vatbaar zijn voor meningsverschil, maar iemand moet – omdat anders het geschil niet wordt opgelost - het laatste woord hebben, en die rol valt de rechter toe. Zijn woord beslecht het geschil. Daarmee is het geschil (als rechtsgeschil) uit de wereld.

De competentie van de rechter houdt daarmee ook op; hij is niet bevoegd zich verder met de zaak te bemoeien⁴. Hier zit een kenmerkend verschil met wat een bestuursorgaan of wetgevend (algemene regels stellend) orgaan doet. Als de generale synode besluiten neemt die van bestuurlijke of regelgevende (waaronder leerstellige) aard zijn, sluit zij daarmee niet een situatie af. Zij wil juist stuur geven aan iets dat zich in de toekomst zal gaan manifesteren. De verantwoordelijkheid waaruit het nemen van zulke besluiten voortkomt, houdt ook niet op bij een eenmalig spreken, maar is van

² Zie voor de bezwaren daartegen J.P.A. Boersma, *Revisie in kerkelijke geschillen*, notitie van 22 mei 2004 en M. te Velde, *Raakvlakken tussen appèl en revisie*, Verslag werkconferentie van het deputaatschap appèlzaken GS, 4 oktober 2003, blz. 33 e.v. Ook te vinden op www.kerkrecht.nl (klikken op Auteur > deputaten).

³ Zie M. te Velde, t.a.p., blz. 34

⁴ Zie P. Lourens, Verslag werkconferentie generaal deputaatschap appèlzaken (ad art. 31 KO), 11 november 2006 (www.kerkrecht.nl).

duurzame aard. Bij dat laatste past dat besluiten die de generale synode op grond van haar verantwoordelijkheid voor goed bestuur en goede regelgeving neemt, uit de aard der zaak voor wijziging vatbaar moeten zijn. Haar besluiten kunnen immers later blijken niet het voorziene effect te hebben, bijvoorbeeld omdat het draagvlak verkeerd is ingeschat, situaties kunnen wijzigen, inzichten over wat het beste beleid is of wat de juiste schriftuitleg is, kunnen veranderen, enz. Daarmee wil gezegd zijn dat 'revisie' van besluiten op bestuurlijk gebied of van besluiten van regelgevende aard geen abnormaal verschijnsel is. Het is een *fact of life*. Er is geen reden om revisie van dergelijke besluiten sterk aan banden te leggen.

Voor rechterlijke uitspraken ligt dat duidelijk anders: *Roma locuta, causa finita*. Genoeg reden om rechterlijke uitspraken enerzijds en bestuurlijke en regelvaststellende besluiten anderzijds niet over één kam te scheren als het gaat om het aangeven van de ruimte voor revisie/herziening.

4. Verhouding tussen herziening en ('hoger')⁵ appèl; geen herziening als appèl mogelijk is

De Kerkorde geeft in artikel 31 als regel dat degene die meent dat hem onrecht is aangedaan door een uitspraak van een mindere vergadering, zich kan beroepen op de meerdere vergadering (hier: 'hogere' appèlorgaan).

De mindere vergadering die is opgetreden als appèlorgaan, zal in het bestaan van deze regel redenen vinden om een herzieningsverzoek met betrekking tot haar appèluitspraak niet in behandeling te nemen. De verzoeker dient te worden doorverwezen naar de meerdere vergadering, het 'hogere' appèlorgaan.⁶

Wie nalatig is geweest om tijdig 'hoger' appèl in te stellen, moet geen ingang krijgen voor de indiening van een herzieningsverzoek. Hij moet te horen krijgen dat hij de gevolgen van zijn nalatigheid moet dragen. Indien de verzoeker meent excuses te hebben voor het feit dat hij niet tijdig 'hoger' appèl heeft ingesteld, moet hij voor een beoordeling van dat betoog zijn bij het 'hogere' appèlorgaan.

Als zich na de appèluitspraak nieuwe ontwikkelingen voordoen, is dat geen reden voor herziening van de appèluitspraak. Nieuwe omstandigheden kunnen om een nieuwe beslissing vragen, maar dat moet dan een nieuwe beslissing zijn van het bestuursorgaan en niet een nieuwe uitspraak van het appèlorgaan of het 'hoger' appèlorgaan. Vergelijk hetgeen onder 1 en 3 is opgemerkt over de bevoegdheid respectievelijk verantwoordelijkheid van het appèlorgaan versus die van het bestuursorgaan.

Het vorenstaande geeft een helder systeem:⁷ Het besluit dat aan de basis ligt van het conflict, is een besluit van een kerkelijk bestuursorgaan. Aan dat orgaan kan – door middel van het indienen van een bezwaarschrift – worden gevraagd het eigen besluit te heroverwegen. Wanneer daarna appèl wordt ingesteld, doet de appèlinstantie een uitspraak. Van die rechterlijke uitspraak kan bij die appèlinstantie geen herziening worden gevraagd. Indien een partij geen vrede kan hebben met de rechterlijke uitspraak, kan die partij slechts (hoger) appèl instellen bij een – ten opzichte van het eerste appèlorgaan – meerdere vergadering. De eenvoudige, en gemakkelijk door classes en particuliere synodes toe te passen regel is dus: geen herziening van een appèluitspraak als hoger appèl mogelijk is.⁸

5. Criteria voor herziening; beter ruime dan enge?

Wanneer de generale synode een herzieningsverzoek ontvangt tegen een door haar (voorganger) gedane appèluitspraak, kan de neiging bestaan zich te laten leiden door de overweging dat indien de gekritiseerde uitspraak terecht is gedaan, de indiener van het herzieningsverzoek de uitspraak wellicht beter zal kunnen aanvaarden als de zaak nogmaals wordt behandeld, nog eens wordt ingegaan op de - al of niet in andere gedaante - aangevoerde bezwaren en argumenten. De gedachte kan daarbij

⁵ Hoger wordt hier tussen aanhalingstekens geplaatst in aansluiting bij de traditie om een vergadering van meer kerken (meerdere vergadering) geen hogere vergadering te noemen.

⁶ De kerkelijke jurisprudentie is op dit punt weinig gepreciseerd. Zie M. te Velde, *Raakvlakken tussen appèl en revisie*, Verslag werkconferentie van het deputaatschap appèlzaken GS 4 oktober 2003, blz. 34.

⁷ Conform J.P.A. Boersma, *Revisie in kerkelijke geschillen*, notitie van 22 mei 2004

⁸ Het geval kan zich voordoen dat de mindere vergadering (bijvoorbeeld de classis) een appèluitspraak heeft gedaan die duidelijk berust op een vergissing omtrent een beslissend feit. Als zowel het een (de vergissing) als het ander (het beslissende karakter van dat feit) evident is, kan de classis, nadat haar de vergissing is voorgehouden en beide partijen daarover zich hebben kunnen uitlaten, vanzelfsprekend die kennelijk misslag herstellen. Voor zulke gevallen (die overigens zelden zullen voorkomen) is de weg van hoger appèl niet bedoeld.

bestaan dat het gezag van de uitspraak wordt versterkt als blijkt dat twee generale synodes in verschillende samenstelling tot hetzelfde oordeel zijn gekomen. Zulk soort overwegingen kunnen de opvatting voeden dat het toch altijd maar beter is over te gaan tot een royale behandeling van het verzoek om herziening, zowel indien de indiener gelijk zou hebben als wanneer hij ongelijk zou hebben. In het eerste geval verdiende de eerste uitspraak immers uiteindelijk geen gezag en in het tweede geval wordt het gezag van die uitspraak juist versterkt.

Deze gedachtegang heeft de schijn van enige zinnigheid. Toch is zij onjuist, omdat zij niet getuigt van goed begrip van de essentie van rechtspraak.

Dat het belangrijk is dat de in het ongelijk gestelde partij ervan overtuigd kan zijn dat haar door het appèlorgaan recht is gedaan, zal niemand ontkennen. Men moet hieraan echter niet het gezag van de appèluitspraak opofferen. Voor de legitimatie van de gedane uitspraak is niet van belang of de in het ongelijk gestelde partij overtuigd is van de juistheid ervan, althans vrede kan hebben met de uitspraak. Die legitimatie steunt ook niet op de veronderstelling dat een anders samengesteld appèlorgaan tot dezelfde uitspraak zou zijn gekomen, zodat het relevant zou zijn de houdbaarheid van die veronderstelling te verifiëren.

Een rechterlijke uitspraak heeft gezag in zichzelf, krachtens de aan het rechterlijk orgaan opgedragen bevoegdheid om - met inachtneming van zorgvuldige procedureregels die een complete beoordeling mogelijk bedoelen te maken – in de concrete zaak die aan hem is voorgelegd, bindend vast te stellen wat rechtens is. Een ruime openstelling van de mogelijkheid van herziening strookt niet met het wezen van rechtspraak en holt het gezag van de rechterlijke instantie en diens uitspraken uit. Herziening is bedoeld voor bijzonder gevallen; de mogelijkheid herziening te vragen moet niet kunnen worden aangegrepen om een geschil waarin uitspraak is gedaan, naar aanleiding van die uitspraak opnieuw aan de rechter voor te leggen⁹.

Dat oneigenlijke gebruik wordt niet bezworen door voor de mogelijkheid van herziening als eis te stellen dat nieuwe feiten of nieuwe argumenten dan wel nieuwe inzichten worden aangevoerd. Die eis werpt nauwelijks een dam op tegen herzieningsverzoeken.

Wie het niet eens is met de gedane uitspraak, zal meestal vrij gemakkelijk kans zien zijn stellingen nog eens in andere verpakking naar voren te brengen. Er is ook een meer principiële reden waarom het vinden van nieuwe argumenten geen grond moet kunnen opleveren voor het vragen van herziening. De gedane uitspraak berust op de argumenten die aan die uitspraak ten grondslag zijn gelegd en die naar het oordeel van het appèlorgaan de uitspraak kunnen dragen. Daarbij heeft het appèlorgaan ook argumenten in overweging kunnen nemen (en verwerpen) die niet door de partijen waren aangevoerd.

Voor het in overweging nemen van feiten is het appèlorgaan in vergaande mate afhankelijk van wat de partijen aandragen, maar voor argumenten geldt dat niet. Die kan (en moet) het appèlorgaan zo nodig zelf bijbrengen. Daarom kan het in een herzieningsverzoek aanvoeren van argumenten die geen (zichtbare) rol hebben gespeeld in de bekritiseerde uitspraak, niet de weg ontsluiten naar herziening. Anders komt men al heel snel uit bij de opvatting dat indien in een herzieningsverzoek kritiek wordt geleverd op de gegeven uitspraak, dat al voldoende reden vormt om de behandeling van de zaak over te doen.¹⁰ Als men zo ver niet wil gaan, maar een begrenzing wil zoeken in het gewicht van de 'nieuwe' argumenten, lijdt het gezag van de rechtspraak toch evengoed schade en gaat bovendien het in punt 2 genoemde bezwaar klemmen dat de belanghebbende die indiening van een herzieningsverzoek overweegt, geen objectief handvat heeft voor het begroten van de kans dat een verzoek om herziening inhoudelijk in behandeling wordt genomen. Hij kan immers van te voren niet weten hoe zwaar de 'nieuwe' argumenten voor het appèlorgaan zullen wegen.

Indien de indiening van een herzieningsverzoek wordt gegrond op nieuwe feiten of omstandigheden, bestaat er minder reden voor terughoudendheid om op zo'n verzoek in te gaan. Het moet dan wel gaan om feiten of omstandigheden die dateren van vóór het moment dat de uitspraak waarvan

⁹ De onwenselijkheid hiervan springt nog meer in het oog als men bedenkt dat het appèlorgaan – in (gedeeltelijk) andere samenstelling – tot een andere, tegengestelde, uitspraak kan komen. Uiteraard kan dan de wederpartij op haar beurt overwegen herziening te vragen van deze tweede uitspraak in dezelfde appèlzaak bij de volgende GS. Enzovoort, enzovoort ...

¹⁰ Van zo'n ruime (in onze ogen dus te ruime) opvatting geeft blijk de uitspraak van de GS Amersfoort 2005, Acta artikel 70, besluit 6. Volgens de eerste grond van dat besluit (dat betrekking heeft op revisie van een appèluitspraak) moet een revisieverzoek "*worden getoetst aan de hand van de vraag, of er nieuwe argumenten en/of gezichtspunten worden aangedragen c.q. of er sinds het nemen van het omstreden besluit een nieuwe constellatie is ontstaan*". Hier wordt een criterium geformuleerd dat niet onderscheidt tussen herziening van rechterlijke uitspraken en revisie van andersoortige besluiten.

herziening wordt verzocht, werd gedaan. Feiten die ná dat moment zijn ontstaan kunnen immers geen ander licht werpen op de juistheid van de gegeven rechterlijke uitspraak. Zij kunnen eventueel wel aanleiding vormen voor een nieuwe beslissing van het betrokken bestuursorgaan. Zie hiervoor het in de punten 1 en 4 opgemerkte.

Waarom verschil maken tussen nieuwe feiten en omstandigheden (nieuw in de zin van nieuw gebleken) enerzijds en nieuwe argumenten/inzichten anderzijds? Niet zozeer omdat de eerste categorie scherper omlijnd is dan de tweede of omdat gevallen waarin kan worden aangetoond dat de gedane uitspraak berust op een onjuiste of onvolledige feitelijke grondslag vrij zeldzaam zijn. De belangrijkste reden houdt hiermee verband, dat de zaak zélf anders wordt indien de feiten (substantieel) anders blijken te zijn dan eerst is aangenomen. Let wel, de feiten zélf blijken anders te zijn; het gaat niet om de vraag of de beoórdeling van de feiten anders zou moeten zijn! De eerste beoordeling, zoals uitgemond in de appèluitspraak, en de tweede beoordeling, naar aanleiding van het herzieningsverzoek, hebben in zo'n geval in feite niet hetzelfde voorwerp. Aan de indiener van het herzieningsverzoek kan dan ook in die situatie het gezag van de eerste uitspraak niet worden tegengeworpen. Die uitspraak betreft immers de beoordeling van een andere feitelijke constellatie.

Denkbaar is dat de indiener wel iets anders kan worden tegengeworpen. Namelijk dat hij indertijd bij de behandeling van de zaak het appèlorgaan op de hoogte had kunnen brengen van de feiten waarvan nu voor het eerst melding wordt gemaakt in het herzieningsverzoek. In het wereldlijke recht verhindert zo'n tegenwerping dat op het verzoek om herziening kan worden ingegaan. In het kerkrecht van de PKN geldt een regeling die een iets soepeler beleid mogelijk lijkt te maken. Volgens Ordinantie 12, artikel 11, is herziening mogelijk op grond van feiten en omstandigheden waarmee geen of onvoldoende rekening is gehouden. Dit artikel luidt voluit als volgt:

Artikel 11. Herziening

1. Indien het generale college voor de behandeling van bezwaren en geschillen inzake een uitspraak waartegen geen beroep (meer) mogelijk is feiten en omstandigheden ontmoet waarmee geen of onvoldoende rekening is gehouden en welke, indien deze in aanmerking waren genomen, naar de mening van het generale college tot een andere uitspraak aanleiding zouden hebben gegeven, is het generale college bevoegd tot herziening van een zaak over te gaan, in welk geval het generale college een nieuwe uitspraak doet.
2. Wanneer het generale college overgaat tot herziening van een uitspraak regelt het zo nodig tevens de rechtsgevolgen van deze herziening.

Deze regeling maakt het mogelijk herziening ook dán toe te staan indien de indiener van het herzieningsverzoek weliswaar de nieuwe feiten en omstandigheden destijds naar voren had kunnen brengen, maar dat niet heeft gedaan, bijvoorbeeld omdat hij – de uitspraak nog niet kennende - het inzicht miste dat die feiten van belang zouden kunnen zijn. Een dergelijke regeling straft niet direct af dat een partij bij de behandeling van de appèlzaak niet de uiterste alertheid heeft betracht. Men krijgt een herkansing, althans wat betreft het aanvoeren van feiten en omstandigheden. Dit is een coulance die niet stimuleert tot het van meet af aan ontplooiën van alert procesgedrag. Anderzijds valt er iets voor te zeggen dat in kerkelijke geschillen onervaren partijen meer mededogen verdienen dan waarop zij mogen rekenen in wereldlijke geschillen. Omdat het toestaan van herziening geen plicht maar een bevoegdheid is, kan bij (ernstig) verwijtbare nalatigheid om de juiste feiten tijdig naar voren te hebben gebracht, de deur toch nog dicht worden gehouden voor herziening.

De conclusie uit al het voorgaande is dat de regeling van artikel 11 van Ordinantie 12 van de PKN, welke regeling uitdrukkelijk de mogelijkheid van herziening beperkt tot herziening wegens een onjuistheid in de feitelijke grondslag van de gegeven uitspraak, meer recht doet aan het eigen karakter van appèluitspraken dan een praktijk die appèluitspraken en andersoortige besluiten over één kam scheert wat betreft de mogelijkheid van revisie.

In de formulering van de criteria voor herziening zou overigens nog wel wat scherper dan is gebeurd in de aangehaalde bepaling van de PKN, tot uitdrukking kunnen worden gebracht dat in het herzieningsverzoek feiten moeten worden aangedragen waarmee in de appèluitspraak geen rekening is gehouden¹¹. Kritiek die erop neer komt dat de rechterlijke instantie aan de haar bekende feiten te

¹¹ Uit P. van de Heuvel (red.), *De toelichting op de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland* (Zoetermeer, 2004), blz. 253/254 blijkt de bedoeling duidelijker: "Ook bij bezwaren en geschillen is voorzien in de

veel of te weinig gewicht heeft toegekend of daaruit een onjuiste conclusie heeft getrokken, is niet een grond voor het vragen van herziening. Men vraagt dan immers in feite om de beoordeling over te doen. Dat is een verkapt appèl, maar daarvoor kan men herziening niet gebruiken.

6. Ook herziening op verzoek van anderen dan de oorspronkelijke procespartijen?

Een uitspraak in een rechtsgeschil raakt als zodanig slechts degenen voor wie die uitspraak rechtsgevolgen bedoelt te hebben. Doorgaans zullen dit slechts degenen zijn die als partij betrokken zijn geweest bij de behandeling van de zaak. Indien in een uitzonderingsgeval een derde - die al dan niet ten onrechte niet is betrokken geworden bij de oorspronkelijke rechtszaak - rechtstreeks in zijn rechtspositie wordt geraakt door de uitspraak, zou echter ook deze om herziening moeten kunnen verzoeken, zij het eveneens met de beperking dat herziening slechts mogelijk is op grond van nieuwe feiten en omstandigheden.

Het kan echter vóórkomen dat een appèlorgaan, bijvoorbeeld de generale synode, in (de motivering van) zijn uitspraak blij geeft van opvattingen waarin kerken of kerkleden die geen partij waren in het geschil, een miskenning zien van normen die zij voor de juiste houden. Zo'n uitspraak bindt hen echter niet, zodat volgens de zojuist vermelde regel, zulke kerken of kerkleden niet het recht toekomt herziening te verzoeken. Men moet hier voor ogen houden dat een uitspraak van de generale synode in een rechtsgeding dat met een appèlschrift aanhangig is gemaakt, een uitspraak van een ander karakter en van een andere orde is dan een leeruitspraak. Daarom behoeven ook niet allerlei aspecten te worden meegewogen en verwoord die in het concrete geval niet spelen of tussen partijen geen punt van discussie vormen. Het appèlorgaan doet er daarom goed aan om in de vormgeving, toonzetting en presentatie van de appèluitspraak de suggestie te vermijden dat wel algemene regels worden uitgevaardigd. Een appèluitspraak kan door haar motivering wel een precedentwerking hebben. Dat is ook nuttig. Maar het blijft mogelijk dat in een ander geval opnieuw een soortgelijke kwestie in de appèlweg aan de orde wordt gesteld. In die nieuwe zaak kunnen, ook al spelen dezelfde vragen rond het normatieve beoordelingskader, de pro's en contra's opnieuw tegen het licht worden gehouden, ook weer in de context van de dan spelende concrete zaak. Kortom, de uitspraak op appèl heeft niet de brede uitstraling en bindende kracht die een leeruitspraak wel heeft. De appèluitspraak bindt slechts de partijen in de concrete zaak.

Het vorenstaande neemt niet weg dat als er in de kerken onrust ontstaat over (bijvoorbeeld) een bepaalde uitlegging van de Heilige Schrift, de belijdenis of de Kerkorde, die de generale synode heeft gehanteerd bij de beoordeling van een concreet appèl, er wel een weg moet zijn om die uitlegging (dus niet de uitspraak zelf die in het concrete geschil is gedaan!) ter discussie te stellen en die discussie zo nodig ook te laten uitmonden in een uitspraak door het kerkelijk orgaan dat daarvoor het meest aangewezen is, te weten de generale synode.

Men moet de omstandigheid dat de generale synode zowel hoogste appèlorgaan is als de aangewezen instantie om leiding te geven aan discussies over de leer van de kerk, echter niet aangrijpen om via een herzieningsverzoek een soort kortsluiting te bewerkstelligen tussen de generale synode in de ene en de generale synode in de andere rol.

De Kerkorde kent niet voor niets, naast de (in laatste instantie) naar de generale synode leidende appèlweg van artikel 31, de weg van artikel 30 van de Kerkorde. Artikel 30 waarborgt dat zaken die alle kerken aangaan – aangelegenheden rond de leer zijn bij uitstek zulke zaken - niet meteen door de generale synode worden bedisseld maar dat bij het beraad, via de mindere vergaderingen, het kerkelijke grondvlak breed wordt ingeschakeld. Indien, zoals in het verleden is geschied met de uitspraak van de generale synode in een geschil over een preek over het gebod van de sabbatsrust, de behoefte blijkt aan nadere oordeelsvorming over een vraagpunt van de leer, is er dus een betere weg om in die behoefte te voorzien dan het opnieuw behandelen van de rechtszaak naar aanleiding van een herzieningsverzoek. De appèluitspraak zelf is bij het volgen van de weg van artikel 30 KO niet meer het voorwerp van nadere besluitvorming. De appèluitspraak kan ook geen sta in de weg vormen op een van die wegen; die uitspraak had immers geen wijdere strekking dan dat daarmee een concreet geschil tussen bepaalde partijen is beslist.

mogelijkheid van herziening. Blijkt in een later stadium dat feiten en omstandigheden ten onrechte buiten beschouwing zijn gebleven of zijn er nieuwe feiten aan het licht gekomen die een ander licht op de zaak werpen, dan kan het generale college de zaak opnieuw in behandeling nemen en eventueel een andere uitspraak doen." Ook uit de geraadpleegde uitspraken van het Generale College blijkt dat feiten en omstandigheden die bij het college bekend waren bij het nemen van zijn beslissing, niet worden aangemerkt als feiten en omstandigheden als bedoeld in ordinantie 12-11 en dus niet tot herziening kunnen leiden.

7. Beoordeling van herzieningsverzoeken; door wie? Rol van deputaten

Anders dan een appèl heeft een verzoek om herziening de strekking dat dezelfde zaak nogmaals door hetzelfde orgaan wordt behandeld. Er is daarom niets op tegen dat dezelfde personen die aan de behandeling van het appèl hebben deelgenomen, ook deelnemen aan de behandeling van het herzieningsverzoek. Die personen zijn zelfs het beste in staat de vraag te beantwoorden of de nieuw aangevoerde feiten van dien aard zijn dat zij, indien zij al bij het geven van de appèluitspraak bekend waren geweest, tot een andere uitspraak zouden hebben geleid.

Dat betekent concreet dat leden van de meerdere vergadering die hebben meegewerkt aan de uitspraak in appèl waarvan herziening wordt verzocht, zich niet behoeven te verschonen. Ze kunnen gewoon aan de beraadslagingen deelnemen en ook meebeslissen. Om een gelijksoortige reden ligt het ook in de rede dat het deputaatschap dat de behandeling van de appèlzaak heeft voorbereid, een overeenkomstige rol vervult bij de voorbereiding van de behandeling van het herzieningsverzoek. Deze benadering betekent een breuk met het kerkelijk gewoonterecht dat onder meer is vastgelegd in artikel 7, 11e lid, aanhef en onder b, van de Huishoudelijke regeling voor generale synoden.¹²

Een dergelijke gewijzigde praktijk is echter in lijn met de opvatting dat de mogelijkheid van herziening niet is gegeven om een rechterlijke uitspraak aan een herbeoordeling te onderwerpen (zie paragraaf 5 van deze notitie). Indien men die opvatting niet deelt en dus wel de mogelijkheid van herbeoordeling openhoudt, moet men uiteraard anders aankijken tegen de wenselijkheid of onwenselijkheid dat appèl en herziening worden beoordeeld door dezelfde personen. Dat staat immers een zuivere herbeoordeling (gericht op de vraag of het appèlorgaan zich goed van zijn taak heeft gekweten) in de weg. De kern van deze notitie is echter dat een dergelijke herbeoordeling nu juist vreemd is aan de doelstelling van de herzieningsmogelijkheid.

8. Aanbeveling

Het deputaatschap appèlzaken GS doet, op basis van deze notitie, na overleg met en met instemming van deputaten kerkrecht en kerkorde, een voorstel aan de generale synode dat gericht is op een herbezinning op de criteria voor het behandelen van herzieningsverzoeken met betrekking tot uitspraken in appèlzaken. Aanbevolen wordt te komen tot een praktijk waarbij voor de behandeling van herzieningsverzoeken strakkere criteria gelden, grosso modo naar het voorbeeld van de criteria die zijn neergelegd in de herzieningsregeling van de PKN.

Deze criteria moeten door de generale synode worden vastgesteld en vervolgens in ieder geval worden opgenomen, in het reglement (de reglementen) voor de behandeling van appèlzaken. Nader valt te bezien of deze criteria ook een plaats behoren te krijgen in de Kerkorde, of een bijlage daarvan. Tevens wordt voorgesteld consequent te gaan spreken over verzoeken om herziening als het gaat om revisieverzoeken ten aanzien van uitspraken die in appèl zijn gedaan.

Een concreet voorstel wordt hieronder geformuleerd.

9. Voorstel in de vorm van een conceptbesluit

Zie boven, besluit 1.

¹² In deze bepaling wordt overigens geen onderscheid gemaakt tussen een 'gewoon' revisieverzoek en een verzoek om herziening van een uitspraak in appèl. Aan de bepaling ligt kennelijk de gedachte ten grondslag dat een revisie- of herzieningsverzoek op gelijke wijze dient te worden behandeld als een appèlzaak. Dan staat het behandelen door (deels) dezelfde personen op gespannen voet met de grondregel in het recht, dat een rechter niet over zijn eigen uitspraak oordeelt. Noties als onpartijdigheid en onafhankelijkheid van de rechter zijn daarbij aan de orde. In deze notitie wordt echter met klem betoogd dat herziening niet moet worden vereenzelvigd met appèl! Herziening is niet bedoeld als herkansing. Kenmerkend voor herziening van een uitspraak in appèl is juist dat ze alleen kan plaatsvinden in bijzondere gevallen, nl. als er feiten of omstandigheden worden aangevoerd die, *als ze destijds bekend waren geweest* tot een andere uitspraak hadden moeten leiden. Het gaat dus uitdrukkelijk niet om een nieuwe beoordeling op basis van dezelfde feiten, maar om een beoordeling op grond van (nieuwe) feiten die niet zouden zijn verdisconteerd bij de beoordeling die tot de uitspraak heeft geleid. Het gaat dus niet om de vraag of het juiste oordeel is geveld in de ogen van degenen die op het herzieningsverzoek moeten beslissen; dan fungeren zij als weer een nieuwe appèlinstantie. Tegen deze achtergrond ligt het voor de hand dat dezelfde rechter beziet of van dergelijke zgn. nova sprake is. In dat geval zou hij immers ook zelf tot een andere uitspraak zijn gekomen! Het onderscheid tussen appèl en herziening blijft dan helder.